

מו"ר הגאון רבי משה חיים דימנטמן שליט"א
ראש הכולל

הפסד כתובה ובענין איני יודע אם פרעתיך

א

איתא בסוטה דף כה :

מתו בעליהן עד שלא שתו, בית שמאי אומרים נוטלות כתובה ולא שותות. ובית הלל אומרים או שותות או לא נוטלות כתובתן (כלומר מתוך שלא שותות, לא נוטלות כתובה).

ומבואר בגמ' דב"ש סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי, וכיון דנכסי ברשות בעל השטר קאי (האשה), הלכך יורשי הבעל הם תובעים והממע"ה, ועליהם להביא ראיה שזינתה בסתירה זו ואבדה כתובה. וב"ה סברי שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי, והוא היא התובעת להוציא כתובתה, וחייב הכתובה מוטל בספק, דדילמא זנאי, הלכך אינהו ודאי (כי היורשים מוחזקים), והיא ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי, ועליה להביא ראיה שלא זינתה (רש"י שם).

והתוס' (שם ד"ה ב"ה) מקשים מפלוגתא דרב הונא ורב יהודה ורב נחמן ור' יוחנן דפליגי בפ"ק דכתובות (יב,ב) מנה לי בידך והלה אומר איני יודע, ר"ה ור"י אמרי חייב. ר"י ור"י אמרי פטור. ה"נ היא טוענת ברי (דלא זינתה). אבל הוא אינו יכול לטעון טענת ברי, ותהוי תיובתא דרב הונא. והקושיא היא לרב יהודה ור"ה דס"ל ברי ושמא ברי עדיף (באומר השמא א"י אם נתחייבת) ומתרץ התוס' מאחר שהתורה עשאה ספק עד שתשתה, אינה יכולה לטעון טענת ברי.

ויש לעיין והרי שיטת התוס' (כתובות יב), דלמ"ד ברי ושמא ברי עדיף, היינו דוקא בברי טוב ושמא גרוע, דהו"ל למידע, אבל בשמא טוב, לא אומרים ברי עדיף, והכא טענת השמא של הבעל או היורשים הוי שמא טוב, דלא הו"ל למידע אם זינתה. (ומאידך הוי ברי דידה גרוע, ושמא דיורשין שמא טוב). ועי' תוס' ב"ב (קלה,א ד"ה אביי), דאביי סובר דלמ"ד ברי ושמא ברי עדיף, אפילו היכא דהשמא טוב.

ולכאורה אמאי חשיב הכא כאומר שמא לא נתחייבתי (וקשה לר"ה ור"י דס"ל ברי ושמא ברי עדיף), לכאורה הכא הוי כאומר אינו יודע אם פרעתיך, דלכו"ע חייב. וקשה קושיית התוס' לכו"ע (כי חיוב הכתובה משעת הנשואין וספק אם זינתה הוי כאומר א"י אם פרעתיך).

ואפשר לומר, בהקדם הסבר אמאי באומר א"י אם פרעתיך, לכו"ע חייב, ואיכא בזה כמה סברות:

א. מטעם אין ספק מוציא מידי ודאי חיוב. ז"א, ספק פרעון אינו מוציא מידי ודאי חיוב ואפילו אם השמא הוא טוב, דלא הו"ל למידע.

ב. טענת א"י אם פרעתיך, היא טענה גרועה, ואין בכח טענה גרועה כזו להוציא מחזקת חיוב. ולפי טעם זה בשמא טוב דלא הו"ל למידע, פטור (כי באופן זה הטענה אינה טענה גרועה) וכן סובר המל"מ.

ג. לפי הגמ' בכתובות (יב,ב) דנהי דברי ושמא לאו ברי עדיף, מיהו היכא דאיכא חזקה בהדי הברי, אזי אמרינן ברי ושמא ברי עדיף, א"כ בטוען אינו יודע אם פרעתיך, ברי ושמא, ברי עדיף, כי בהדי הברי איכא חזקת חיוב של הלוח. ואפילו אם השמא הוא טוב, דלא הו"ל למידע, ברי עדיף, וראיה מגמ' כתובות יב,ב שם.

ולפי טעם ג' דחיובו באומר א"י אם פרעתיך הוא משום חזקת חיוב, א"כ כיון דהיה קינוי וסתירה איכא רגלים לדבר דמגרע לחזקת החיוב כמו דמגרע לחזקת היתר, ולכן אינו דומה לטוען א"י אם פרעתיך, ומשום כך הקשו תוס' מצד ברי עדיף (ורק לר"ה ולר"י שסוברים ברי ושמא ברי עדיף).

ב

ובמס' סוטה (לא,א) גבי חמש נשים (שחשודות לשקר מחמת שנאתן) נאמנות, ולא לפוסלה מכתובתה אלא שלא תשתה, והקשה הגרעק"א מהא דלביית הלל אם מת בעלה עד שלא שתתה, אינה נוטלת כתובתה, דכיון דלא נתברר ע"י שתיה, דהרי אינה שותה, אין לה כתובה מספק, א"כ מה בכך דהנך חמש הנשים אינן נאמנות בעדותן, דל עדותן מהכא, הא עכ"פ כיון דאינה שותה ולא נתברר טהרתה, מספק אין לה כתובה. ומאי שנא חמש נשים, דלא הפסידה כתובתה ואילו גבי מת בעלה עד שלא שתתה, אינה גובה כתובתה.

והגרעק"א מפרש דהא דהפסידה כתובתה בקינוי וסתירה, היינו מספק, ואם תפסה, כיון דהוי תפיסה בטענת ברי מהני, ובמתו בעליהם עד שלא שתו,

מהני תפיסתן, והא דקתני במתני' גבי חמש נשים, "לא לפוסלה מכתובתה" היינו שאין מאמינים להן שודאי נטמאה כמו ע"א דטומאה, ולא מהני תפיסה, ומשמיע לן מתני' דאין מאמינין אותן ונימא דלא מהני תפיסה וכדין ע"א בטומאה לאחר קינוי וסתירה, אלא דהוי כלא העידו כלל, ורק מטעם ספק אין לה כתובה ומהני תפיסתה.

והנה בירושלמי בעי בדין ע"א בטומאה, אמאי נאמן להפסיד כתובה, ומשני כיון דהאמינה תורה חד כבי תרי, ממילא אין לה כתובה. ומדמה הירושלמי לע"א שמעיד שהוא חלב ואח"כ התרו בו דלוקה. ולכאורה צ"ב למה לי טעם זה, כיון דבע"א דטומאה אינו משקה אותה, ממילא בלאו הימנותא דעד לענין כתובה, אין לה כתובה מספק, דבקינאי וסתירה הפסידה כתובתה, כל זמן שלא נתברר ע"י השקאה.

ולפי האמור ניחא, דמצד ספק סוטה שלא נתברר טהרתה, אין לה כתובה מספק, ונפ"מ דתפיסה מהני ואילו מכח נאמנות העד לא תהני תפיסה, ועל כך בעי בירושלמי מה גדר נאמנות זו.

ג

ובספר בית מאיר מיישב קושיא דלעיל, דגבי חמש נשים, דהכתובה נגבית מיניה דידיה דבעל, מדין איני יודע אם פרעתין, כיון דחיוב כתובה מן הנישואין, ונתעורר אח"כ ספק, הוי כא"י אם פרעתין (וצ"ל דס"ל דזנות חשיב כפרעון, דפקע החיוב ע"י הזנות). וקיי"ל באומר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם פרעתין, חייב.

וצ"ל דהבית מאיר ס"ל דגם בשמא טוב, היכא דלא הו"ל למידע, חייב; אי מטעם דאין ספק מוציא מידי ודאי חיוב, ואי מטעם ברי ושמא, ובהדי ברי, איכא חזקת חיוב, ברי עדיף, אף בשמא טוב וכנ"ל, וזהו גבי חמש נשים.

אבל הכא, גבי מתו בעליהן עד שלא שתו, דהכתובה נגבית מן היתומים הוי כאומר א"י אם נתחייבתי דקיי"ל בפטור.

ויש להעיר, דהרי השעבוד התחיל אצל אביהם והיתומים ירשו נחלה משועבדת, א"כ אמאי חשיב כאומר א"י אם נתחייבתי, ואולי אפשר ליישב לפי התומים, דשעבוד הגוף חל על היורשים, לאחר מיתת האב, ולכן לגבי יתומים ה"ז כחיוב חדש והכא דאיכא ספק הוי כאיני יודע אם נתחייבתי.

ד

ובספר דרוש וחדוש להגרעק"א למסכת כתובות (לב,ב) מבואר דמה שהאשה מפסידה כתובתה בזנות, אינו בכלל עונש, דא"כ איך דנים אותה שתי רשעויות, אלא הטעם הוא, דכיון שזינתה, ממילא פקע חיוב הכתובה, דאדעתא דהכי הבעל לא נתחייב.

נמצא דאף אם חיוב ושעבוד הכתובה מתחיל בנשואין, הרי זה בתנאי שלא תאסר לו מחמת זנות, וכשאיכא ספק זנות, הוי כאומר א"י אם נתחייבתי, כיון דעל הצד שזינתה, לא נתחייב מעולם. הלכך הוי ספק אם נתחייבתי.

וכעין זה מצאנו שיטת הריטב"א (בשומרים), הובאה בשיטה מקובצת ב"מ דף צז, (והובא בקצות החושן סי' שמ), דגם למ"ד משעת משיכה אתחייב באונסין, לא הוי אלא בגדר איני יודע, אם נתחייבתי (כשיש ספק אם אירעה פשיעה או אונס) וז"ל הריטב"א:

דאפילו למ"ד התם דשואל מחייב משעת משיכה, לאו דמחייב חיוב גמור לאלתר, דהא ודאי כל כמה שהיא בחיים, כל היכא דאיתא ברשותא דמרה איתא וליכא על השואל שום חיוב, אלא לומר דלכי גנבה או נאנסה ואיתא חיובא עליה משתעבדין נכסיו למפרע משעת משיכה ונפ"מ למי שמכר נכסים בינתיים וכו'.

חזינן דדעת הריטב"א דכל היכא דהיתה פשיעה לבסוף או גניבה בש"ש וכד', נתחייב לשלם מיד בשעת משיכה, אלא דחיוב זה בתנאי אם יפשע לבסוף, וכשיש ספק אם פשע או לא, הוי ספק בעיקר חיובו, ולכן סובר הריטב"א, דחשוב כאומר איני יודע אם נתחייבתי. וכן לדברי הרמב"ן, המובא בקצות שם, דלמ"ד משעת משיכה, מתחייב השומר כפי מה שהיה שוה בשעת משיכה, הרי מוכח דחיוב הממון חל בשעת משיכה, ומ"מ י"ל שפיר, דהיכא דהוי ספק אם פשע, חשיב בגדר אינו יודע אם נתחייבתי, דנהי דנתחייב בשעת משיכה, מ"מ הוי חיוב בתנאי אם יפשע לבסוף, וכשיש ספק בפשיעה, הו"ל ספק בעיקר החיוב וכנ"ל. וחולק על הנמו"י שם דס"ל דלמ"ד משעת משיכה נשתעבד, וכשאיכא ספק אם פשע, חשיב כאומר איני יודע אם פרעתיך.

תבנא לדידן, לאור האמור, נהי דחיוב הכתובה הוי משעת הנשואין, מיהו לדעת הגרעק"א מתחייב בנשואין בתנאי שלא תאסר עליו ע"י זנות. וכשאיכא ספק זנות, הוי כאומר א"י אם נתחייבתי, ודלא כבית מאיר הנ"ל (דס"ל דזנות חשיב כפרעון).

ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתא, מ"ש גבי חמש נשים, דנוטלת כתובה, וגבי מתו בעליהן עד שלא שתו, אינה נוטלת כתובה לב"ה, כי לכאורה לפי הרעק"א הנ"ל, גם גבי חמש נשים, הוי כאומר א"י אם נתחייבתי, וצ"ב.

ה

ובנוגע להא דהבאנו לעיל, באומר איני יודע אם פרעתיך, באופן שהשמא טוב, דלא הו"ל למידע, לפי המל"מ, בכה"ג פטור, יש להביא ראיה מדברי התוס' כתובות (ט,ב) דאמרי דבס"ס מוציאין ממון וגובה כתובה, גבי ספק אם הוא בקי בפ"פ ואפילו אם הוא בקי, שמא זינתה תחתיו באונס ונסתחפה שדהו.

והתוס' מביא ראיה לזה, דהרי אמרינן היכא דהוא אומר עד שלא ארסתיך נאנסת והיא אומרת משארסתני נאנסתי, לרבי יהושע, אינה נאמנת (למ"ד כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, אין לה כלום) ולמ"ד כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, יש לה כתובה מנה, לר"ג נאמנת ומקבלת מאתיים, ולרבי יהושע, אינה נאמנת ומקבלת מאה. ולכאורה אמאי מקבלת מאה, הרי אפשר דזינתה תחתיו ברצון דמפסידה כל הכתובה, ובע"כ צ"ל דיש לה מנה מטעם ס"ס, שמא לאו תחתיו, ויש לה מנה, לחד מ"ד, ואפילו תחתיו שמא באונס, ובס"ס מוציאין ממון.

והקשה התומים (עה ס"ק כב) מאי ראיה היא, דאפשר לומר דבס"ס אין מוציאין ממון, והא דיש לה מאה, לרבי יהושע, למ"ד כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה יש לה כתובה מנה, משום דעל הצד דלאו תחתיו, מגיע לה מנה, ועל הצד דתחתיו ברצון, הוי בגדר איני יודע אם פרעתיך דחייב. ומכאן מוכיח התומים דבשמא טוב, דלא הו"ל למידע, איני יודע אם פרעתיך פטור. הלכך הא דיש לה מנה, הוי מטעם ס"ס ושפיר מביא התוס' ראיה דבס"ס מוציאין ממון.

ואפשר לומר דבא"י אם פרעתיך חייב, גם היכא דהוי שמא טוב, וכמש"כ לעיל דאיכא ברי ושמא, ובהדי הברי איכא חזקת חיוב, וכמו דאיתא בכתובות (יב,ב) בטעמא דר"ג דנאמנת לומר משארסתני נאנסתי, גם בשמא טוב, מיהו כל זה לר"ג אבל רבי יהושע, לית ליה דמהני ברי ושמא בהדי חזקה, ולפי רבי יהושע, צ"ל דהא דאומר א"י אם פרעתיך חייב, טעמא אחרינא דהוי ליה למידק, ורק בשמא גרוע אבל בשמא טוב פטור. והתוס' בכתובות (ט,ב) הוא אליבא דרבי יהושע וא"ש היטב.